

DOI: 10.11649/abs.2019.011

Krystyna Rutkowska

Uniwersytet Wileński

Wilno

kristina.rutkowska@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5789-9972>

Najnowsze badania nad językiem i tożsamością emigrantów litewskich

R e c e n z j a

Emigrantai: kalba ir tapatybė (Emigranci: język i tożsamość),
monografia zbiorowa, redaktor naukowy Meilutė Ramonienė,
Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015.

W 2015 roku ukazała się trzecia z kolei monografia zbiorowa *Emigrantai: kalba ir tapatybė* (Emigranci: język i tożsamość), opracowana przez zespół lituanistów pod kierunkiem profesor Uniwersytetu Wileńskiego, Meilutė Ramonienė. Dwie poprzednie książki były poświęcone wielojęzyczności na Litwie¹ – problematyce bardzo aktualnej i trudnej do opracowania. W prowadzenie badań zaangażowali

¹ Wydana w 2010 roku monografia zbiorowa *Miestai ir kalbos: kolektyvinė monografija* (Miasta i języki: monografia zbiorowa) była poświęcona analizie sytuacji językowej trzech największych miast na Litwie – Wilna, Kowna i Kłajpedy (Ramonienė, 2010). Z kolei opublikowana w 2013 roku książka *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis* (Miasta i języki II. Socjolingwistyczna mapa Litwy) (Ramonienė, 2013) jest jej swoistą kontynuacją, zanalizowano w niej sytuację językową wszystkich większych miast i miasteczek Litwy. Jednym z celów tego opracowania było sporządzenie mapy socjolingwistycznej, przedstawiającej sytuację językową całego kraju. Wyniki badań i mapy zostały umieszczone w przestrzeni internetowej i są dostępne na stronie <http://www.kalbuzemelapis.flf.vu.lt> (dostęp: 2018.11.04).

się liczni językoznawcy, w tym badacze języków słowiańskich². Dziś śmiało można twierdzić, że zainicjowane przez M. Ramonienė badania znamionują nowy etap w rozwoju językoznawstwa litewskiego, ukierunkowany na opis funkcjonowania języka litewskiego w różnych sferach społecznych, wnoszą znaczny wkład w rozwój badań socjolingwistycznych na Litwie, przyczyniają się do ukształtowania podstaw metodologicznych takich badań, ukazują ich przydatność nie tylko dla lingwistów, ale też dla szerokiego kręgu odbiorców.

Omawiana monografia zbiorowa przedstawia wyniki badań nad sposobem funkcjonowania języka litewskiego na emigracji, prowadzonych w latach 2011–2013, i ukazuje jego sytuację w wielu krajach w Ameryce Północnej, Ameryce Południowej, Australii, Afryce, w różnych krajach Europy Zachodniej (Wielkiej Brytanii, Niemczech, Norwegii, Danii, Hiszpanii, Francji, Luksemburgu, Włoszech in.). Badaniem nie została objęta tylko diaspora litewska zamieszkująca kraje Europy Wschodniej. Podstawą opracowania jest bogata baza empiryczna, którą stanowi 20 206 ankiet socjolingwistycznych (zawierających 66 pytań) oraz 177 wywiadów (bezpośrednich lub uzyskanych przy pomocy programu Skype)³.

Autorzy postawili sobie za cel zbadanie zachowań językowych oraz postaw tożsamościowych litewskich emigrantów, wytypowali też cały szereg zadań szczegółowych: ustalenie zakresu użycia języka litewskiego w różnych krajach świata, pozyskanie danych o zasięgu jego funkcjonowania w poszczególnych sferach, rozpoznanie czynników decydujących o zachowaniu języka, opis związków pomiędzy językiem, tożsamością a walencją kulturową. Wszystkim tym zagadnieniom poświęcono poszczególne części tej książki.

We wstępie i w części pierwszej (ss. 9–40) przedstawiono metodologię badań, która wiązała się z ich szeroko zakrojonym zasięgiem geograficznym. Dovilė Krupickaitė szczegółowo zanalizowała rozpowszechnienie i fale emigracji litewskiej, jej liczebność w różnych krajach, opierając badanie na dużej liczbie danych statystycznych. Meilutė Ramonienė opisała sposoby pozyskiwania danych w różnych krajach, zaangażowanie w tę działalność rozmaitych wspólnot, placówek dyplomatycznych oraz organizacji społecznych, przedstawiła stworzone portale internetowe i stosowane programy. Powołując się na znane w socjolingwistyce światowej opracowania teoretyczne (C. Coffin, J. Heigham, R. A. Croker, R. S. Macaulay, W. L. Neuman, K. F. Punch), przedstawiła też wykorzystywane konkretne metody badawcze – ilościową (kwestionariusze socjolingwistyczne) i jakościową (wywiady bezpośrednie

² W obu wyżej wymienionych monografiach badano sposoby funkcjonowania języków słowiańskich na Litwie i postawy tożsamościowe osób różnego pochodzenia. Sytuację języka polskiego przedstawiła Kinga Geben (Geben, 2010, 2013), zaś języka rosyjskiego dwie rusycystki – Jelena Brazauskienė (Brazauskienė, 2010, 2013) i Ala Lichačiova (Lichačiova, 2010, 2013).

³ Wzór ankiety socjolingwistycznej oraz tzw. scenariusze wywiadów umieszczono na ss. 209–229.

lub pośrednie), nawzajem uzupełniające się i dostarczające komplementarnych danych do analiz.

W drugiej części monografii zanalizowano kolejno: ogólne tendencje dotyczące funkcjonowania języka litewskiego we wszystkich badanych krajach i czynniki podtrzymujące zachowanie języka i tożsamości (opracowanie Eglė Gudavičienė, ss. 43–58), różnice w zachowaniach językowych Litwinów w zależności od regionu (opracowanie Dovilė Krupickaitė i Viktorii Baranauskienė, ss. 59–65), sposoby funkcjonowania języka w rodzinie (opracowanie Kristiny Jakaitė-Bulbukienė, ss. 67–114⁴). Bardzo cenne jest to, że autorki uwzględniają w opisach wiele ważnych parametrów socjolingwistycznych, takich jak: wiek informatorów, wykształcenie, status społeczny, płeć, okres zamieszkania na emigracji, fala emigracji, miejsce urodzenia, pochodzenie z rodziny litewskiej lub mieszanej i in. Wykorzystują też zarówno dane kwestionariuszowe, jak i dane pochodzące z wywiadów nagranych, stosują metody statystyczną i jakościową, operując danymi ogólnymi oraz przytaczając sądy jednostkowe, subiektywne, pochodzące od poszczególnych respondentów.

Trzecia część monografii zawiera trzy opracowania autorstwa Lorety Vilkienė (ss. 117–185), w których poruszane są zagadnienia dotyczące stosunku języka i tożsamości, sposobów wartościowania języka i utożsamiania się emigrantów litewskich z określonym typem kultury, ich poczucia tożsamości indywidualnej – „swojskości” lub „obcości” – zarówno w ojczyźnie, jak i nowym kraju zamieszkania, który stopniowo uzyskuje rangę nowej ojczyzny. Jest to badanie wychodzące poza typowo socjolingwistyczny opis funkcjonowania języka, zawierające cechy opisu antropologicznego. Niektóre wnioski z tych badań zasługują na szczególną uwagę.

Wykorzystując zarówno dane ankietowe, jak i opierając się na dociekliwej analizie wywiadów nagranych, autorka obala utrwalone już w literaturze przedmiotu twierdzenie o dominującej postawie kosmopolitycznej emigrantów litewskich, podkreśla dużą wagę poczucia przynależności etnicznej dla człowieka jako jednostki społecznej w ogóle. Osoby pochodzenia litewskiego mieszkające poza ojczyznę określają siebie jako „Litwini świata”, „Litwini mieszkający w innym kraju” i, jak wynika z wywiadów, nie ma dla nich większego znaczenia, w jakim kraju mieszkają, bo dominuje w ich postawie tożsamościowej odniesienie siebie do Litwy. Określenie „Litwin świata” autorka charakteryzuje jako pozytywne, rozumiane przez jej rozmówców jako zobowiązujące do rozsławienia dobrego imienia Litwy w świecie. Często Litwa jest określana przez emigrantów jako *ojcowizna* (lit. *gimtinė*), a nie *ojczyzna*. Ma tu miejsce proces „odmiejscowienia” tożsamości etnicznej, uzyskuje ona coraz częściej wartość symboliczną.

⁴ Autorka ta obroniła w 2015 roku doktorat na temat *Litewska rodzina na emigracji: język i tożsamość* (Jakaitė-Bulbukienė, 2015).

Wśród badanych osób silne jest przekonanie, że podstawę tożsamości stanowi język, toteż dużą wagę przywiązują oni do zachowania języka litewskiego. Jednak w przypadku, kiedy w kraju zamieszkania nie było warunków do nauczenia się języka, to i tak poczucie przynależności etnicznej nie ginie, decydującą rolę w jej zachowaniu odgrywają inne czynniki. Ważne też są spostrzeżenia autorki dotyczące afiliacji językowej – samoidentyfikacji emigrantów litewskich z językiem ojczystym. Język litewski na obczyźnie funkcjonuje w warunkach dyglosji, zajmuje pozycję języka o niższym prestiżu społecznym, dominującym i wyższym językiem zawsze jest język państwowy kraju zamieszkania. Respondenci zdają sobie z tego sprawę, w swoich odpowiedziach ankietowych wyrazili jednak emocjonalny stosunek do języka ojczystego, określając go jako „najbliższy, najmiłszy, najpiękniejszy”, mimo że mniej przydatny w życiu społecznym. Podobne postawy były notowane też na terenach pogranicza słowiańsko-bałtyckiego (por. np. Engelking, Golachowska, & Zielińska, 2008) lub słowiańsko-niemieckiego (por. Zielińska, 2013). Widoczne są więc cechy i podobne, i odmienne przy konstruowaniu własnej tożsamości przez osoby znajdujące się w wielojęzycznym otoczeniu i stanowiące w nim mniejszość.

Na uwagę zasługują również wnioski autorki dotyczące sposobu utożsamiania się emigrantów z kulturą litewską. Osoby przebywające przez dłuższy czas na emigracji opanowują zasady codziennych zachowań kulturowych istniejących w kraju zamieszkania, zaczynają utożsamiać się z obcą kulturą, nawet uznają ją za kulturę wyższego rzędu, co stanowi zagrożenie dla kultury rodzimej, stopniowo uzyskującej rangę niższej (podobnie zresztą jak i języka). Ważnym czynnikiem prowadzącym do wyobcowania kulturowego jest też utrata poczucia „swojskości” na Litwie, gdzie kultura i zachowania rozwijają się dynamicznie i ulegają zmianie. Często wśród emigrantów kształtuje się tzw. „tożsamość hybrydyczna”, gdy w konstruowaniu tożsamości przeplatają się dwa poczucia przynależności kulturowej – utożsamianie siebie jednocześnie z kulturą rodzimą i nabytą. Jednak, jak wynika z badań, wśród emigrantów litewskich brak zachowań skrajnych, kiedy to całkiem zanika związek z ojczyzną i jej kulturą, kiedy to ma miejsce odcinanie się od litewskiej przynależności kulturowej i całkowite przejmowanie kultury obcej. Optymistycznie brzmi wniosek autorki, że w świadomości większej części osób pochodzenia litewskiego na emigracji mocno zakorzenione jest poczucie własnej wyjątkowości, ukształtowane przez związek z unikatową kulturą litewską i językiem litewskim. W tym kontekście warto zauważyć, że podobne postawy tożsamościowe, budowane na poczuciu wyjątkowości własnego dziedzictwa kulturowego, ale otwarte na inne kultury, badacze nazywają „postawami wielokulturowymi” (por. Smułkowa, 2000), tożsamością „polifoniczną” czy „symbiotyczną” (por. Sawaniewska-Mochowa, 2017, s. 296), co może trafniej oddaje charakter omawianego zjawiska. W rozdziale ostatnim, zatytułowanym „Ar išliks paveldėtoji kalba ir lietuvybė lietuvių diasporoje?” (Czy zostanie zachowany odziedziczony język i poczucie litewskości

w diasporze litewskiej) autorstwa Meilutė Ramonienė (ss. 187–193), przedstawione zostały wnioski ogólne wynikające z przeprowadzonych analiz szczegółowych. M. Ramonienė nie tylko podsumowuje wyniki pracy zespołu, ocenia je krytycznie i widzi możliwe luki opracowania, ale też wskazuje nowe problemy badawcze. Mimo zgromadzonego ogromnego materiału empirycznego badaczka podkreśla, że pozyskiwanie tych danych wiązało się z ogromnymi trudnościami, możliwości prowadzenia bezpośrednich badań w kraju zamieszkania emigrantów były bardzo ograniczone i w związku z tym dane empiryczne udało się pozyskać tylko od osób, które same zadeklarowały chęć uczestniczenia i wypełniły ankiety lub udzieliły wywiadów. Były to w większości osoby świadome narodowościowo, zatem zbadano i przeanalizowano zachowania językowe i postawę tożsamościową właśnie tych respondentów. Autorka sugeruje, że można na podstawie tych badań formułować wnioski na temat czynników podtrzymujących zachowanie języka i prognozować, jak będzie funkcjonowało jego używanie w przyszłości. Natomiast analiza zachowań językowych grupy osób, która świadomie traci związek z ojczyzną i nie kultywuje tradycji rodzinnych, nie dba o zachowanie języka i tożsamości, dotyczyłaby raczej ustaleń na temat skali tego zjawiska i przyczyn zaniku litewskości na obczyźnie. Badania musiałyby być zatem ukierunkowane na inne zagadnienia, a mianowicie na poznawanie przyczyn zapomnienia, niepamiętania i mechanizmów wyzbywania się pamięci, a nie sposobów jej zachowywania i kultywowania.

M. Ramonienė podkreśla, że dużą wagę w opracowaniu przywiązywano do analiz różnego rodzaju danych, w tym nie tylko wypowiedzi ankietowych, lecz także wywiadów swobodnych, które stanowią swoiste biografie językowe. Wywiady te ukazały indywidualne motywacje w wyborze języka i postawy tożsamościowej w warunkach współczesnej globalizacji. Pozwoliło to na przedstawienie subiektywnych poglądów uczestników badań, które często wyrażały stosunek emocjonalny w podejściu do spraw związanych z używaniem języka litewskiego na emigracji. Ta emocjonalna postawa, jak zaznacza autorka, może być przedmiotem odrębnych badań, dość intensywnie rozwijanych w Europie, ale nieobecnych dotychczas na Litwie.

Badania wykazały też wyraźną postawę patriotyczną emigrantów wobec języka i kultury, która to postawa jest jednym z decydujących czynników zachowania tożsamości. Większa część badanych jest świadoma unikatowości swojego języka i archaicznej litewskiej kultury. Autorka z satysfakcją podkreśla, że nie czynniki praktyczne decydują o zachowaniu pozytywnego stosunku do języka i kultury, a raczej poczucie własnej wyjątkowości poprzez przynależność do nich.

Kolejny ważny wniosek, wynikający z badań, dotyczy szczególnej roli dzieci w rodzinie, które są wyznacznikami polityki językowej w tej najmniejszej komórce społecznej. M. Ramonienė zaznacza, że zmiana języka w rodzinie może być uzależniona od liczby dzieci, bowiem liczniejsze potomstwo ma większy wpływ na

decyzje podejmowane przez rodziców. Ten czynnik – wybór szkoły z określonym językiem nauczania – był też decydujący przy zmianie języka w rodzinie na Litwie⁵. Ujawniona w badaniach szczególna rola matki dla zachowania języka i utrzymania świadomej postawy narodowościowej kieruje uwagę, zdaniem M. Ramonienė, na kolejne obszary badawcze, takie, jak: rola ojca w kształtowaniu tożsamości dziecka czy przynależność emigrantów do poszczególnych warstw społecznych.

Uogólniając dane szczegółowe, przedstawione w części drugiej, M. Ramonienė wytypowała trzy podstawowe modele funkcjonowania języka litewskiego na emigracji. Wymienia ona pięć podstawowych domen, gdzie używany jest język litewski: dom, wspólnota litewska, kontakty towarzyskie, praca i kościół. Różny układ tych domen wiąże z falami emigracji: pierwsza fala (osoby, które wyemigrowały z kraju przed II wojną światową), druga fala (osoby, które wyemigrowały po II wojnie światowej), trzecia fala (osoby, które wyemigrowały po 1991 roku). Najwięcej podobieństw w zakresie używania języka występuje pomiędzy falą drugą i trzecią. Osoby te najczęściej używają języka we wspólnocie, a nie w domu, podczas gdy fala pierwsza zadeklarowała, że najczęściej używa języka litewskiego w domu. Do fali pierwszej należą obecnie osoby najstarszego pokolenia, mniej udzielające się społecznie, emerytowane, dlatego wspólnota nie odgrywa większej roli w ich życiu. Nieco inaczej układają się domeny użycia języka w przypadku najnowszej fali emigracji, mogą one ulegać zmianie ze względu na jej dynamiczny charakter. Większość badanych to osoby młode, mobilne, z łatwością przemieszczające się i zmieniające kraj zamieszkania, mogą więc nastąpić zmiany w zakresie użycia przez nich zarówno języka ojczystego, jak i innych przyswojonych języków. Jako że są to osoby korzystające z internetu i utrzymujące aktywny kontakt zarówno z rodziną w kraju, jak i krewnymi i znajomymi rozproszonymi w innych państwach, ich nawyki językowe i postawę można badać, zdaniem autorki, wykorzystując jeszcze jedno źródło – sieci społecznościowe.

Badaczka zakłada, że język litewski na emigracji ma szansę przetrwania, mimo że sfera jego użycia zawęży się, przestaje on pełnić ważne funkcje języka domowego a co za tym idzie języka oficjalnego, ponieważ coraz częściej w tych warunkach zyskuje wartość symboliczną, a poczucie przynależności etnicznej ciągle jest bardzo mocno wyrażone. Autorka zakłada również, że dużą wagę w tej sytuacji mają badania nad samym językiem, jego poprawnością, zachowanymi i zanikającymi właściwościami, kompetencją językową nabytą na emigracji, utratą języka lub jego erozją w związku z funkcjonowaniem w środowisku wielojęzycznym i wielokulturowym.

⁵ Może nie zawsze dzieci decydowały samodzielnie o wyborze szkoły na Litwie, ale konsekwencje dotyczące zmiany języka i postawy tożsamościowej były bardzo podobne. Por. wyniki badań prowadzonych na pograniczu litewsko-polskim (Rutkowska, 2008, 2009).

Wysoką wartość merytoryczną tej monografii stanowią nie tylko przeprowadzone szeroko zakrojone badania nad językiem i tożsamością diaspory litewskiej na emigracji, ale też wykorzystanie licznych zachodnich koncepcji teoretycznych, najczęściej po raz pierwszy wprowadzonych do dyskursu naukowego na Litwie.

Wszystkich badaczy, współautorów tego opracowania, łączy wspólna koncepcja badawcza i wspólny cel, prawie każdy z nich odwołuje się do oryginalnych ujęć teoretycznych, uzasadnia, uściśla lub obala już istniejące wnioski dotyczące sposobów funkcjonowania języka litewskiego na emigracji oraz jego powiązań z tożsamością. Z monografii rzeczywiście dowiadujemy się bardzo dużo o diasporze litewskiej w różnych krajach świata, możemy te dane wykorzystywać w rozmaitych dziedzinach. Bardzo nowatorsko są przedstawiane w końcowej części monografii zadania już zrealizowane i te planowane w przyszłości. W monografii autorzy zastanawiali się nad zbadaniem, w jaki sposób język odzwierciedla tożsamość grupy i jednocześnie staje się narzędziem w jej konstruowaniu, jaki jest związek pomiędzy językiem a przynależnością kulturową grupy. Zakłada to dalszy ciąg badań podobnego typu, ale ukierunkowany na przeanalizowanie innych zagadnień: relacji między językiem, tożsamością a płcią lub warstwą społeczną, na opis nie tylko postawy pragmatycznej wobec języka i tożsamości, ale też emotywniej, na wykorzystywanie w badaniach nad językiem nie tylko tradycyjnych baz danych, ale też portali społecznościowych, gdzie język jest nieskrępowany żadną normą, „żywiolowy”, gdzie dobrze są widoczne najnowsze tendencje w jego rozwoju. Podstawową więc wartość monografii widziałabym nie tylko w skrupulatnie i rzetelnie przeprowadzonych badaniach, opartych na bogatym materiale empirycznym, ale też na wprowadzeniu do obiegu nowych ujęć teoretycznych i metodologicznych oraz na dostrzeganiu nowych perspektyw badań socjolingwistycznych. Socjolingwistyka jest wciąż na Litwie młodą dyscypliną naukową, kształtującą swoje instrumentarium badawcze i poszukującą nowych wyzwań. Szacunek budzi przekraczanie granic badań *stricte* socjolingwistycznych i poszukiwanie przez zespół inspiracji na gruncie dyscyplin pokrewnych – antropologii i lingwistyki kulturowej.

Dużą zaletą publikacji są też mapy socjolingwistyczne opracowane przez Viktorię Baranauskienė, na których przedstawiono graficznie (za pomocą diagramów, wykresów, zestawień tabelarycznych) najważniejsze zagadnienia badawcze: rozmieszczenie emigrantów w różnych krajach, ich liczebność, dane dotyczące pokoleń emigrantów, obywatelstwa, pierwszego wyuczonego języka, deklarowanej tożsamości, kompetencji językowej, używania języka litewskiego w różnych sferach, zaangażowania się w działalność litewskich organizacji na obczyźnie, składu narodowościowego rodziny, utożsamiania się z kulturą litewską i in. Ogółem sporządzono 18 map, co sprawia, że wyniki badań są zsyntetyzowane w przystępnej, atrakcyjnej formie i mogą służyć szerokiemu kręgowi odbiorców.

Bibliografija

- Brazauskienė, J. (2010). Lietuvos miestų diasporos portretas. W M. Ramonienė (Red.), *Miestai ir kalbos: Kolektyvinė monografija* (ss. 107–124). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Brazauskienė, J. (2013). Lietuvos rusų kalbinės nuostatos. W M. Ramonienė (Red.), *Miestai ir kalbos II: Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis* (ss. 175–184). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Engelking, A., Golachowska, E., & Zielińska, A. (Red.). (2008). *Tożsamość – język – rodzina: Z badań na pograniczu słowiańsko-bałtyckim*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Geben, K. (2010). Vilniaus lenkų kalbinė savimonė, daugiakalbystė ir tapatybė. W M. Ramonienė (Red.), *Miestai ir kalbos: Kolektyvinė monografija* (ss. 153–174). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Geben, K. (2013). Lietuvos lenkai ir lenkų kalba Lietuvoje. W M. Ramonienė (Red.), *Miestai ir kalbos II: Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis* (ss. 217–234). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jakaitė-Bulbukienė, K. (2015). *Lietuvių emigrantų šeima: Kalba ir tapatybė* (obroniona rozprawa doktorska). Vilniaus universitete, Vilnius.
- Lichačiova, A. (2010). Vilniaus ir Klaipėdos rusų ir rusakalbių tapatybės savivokos ypatumai. W M. Ramonienė (Red.), *Miestai ir kalbos: Kolektyvinė monografija* (ss. 125–152). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Lichačiova, A. (2013). Visagino sociolingvistinė specifika ir perspektyvos. W M. Ramonienė (Red.), *Miestai ir kalbos II: Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis* (ss. 185–216). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė, M. (Red.). (2010). *Miestai ir kalbos: Kolektyvinė monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė, M. (Red.). (2013). *Miestai ir kalbos II: Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė, M. (Red.). (2015). *Emigrantai: Kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Rutkowska, K. (2008). Świadomość narodowa a język ludności wiejskiej na pograniczu polsko-białorusko-litewskim. *Prace Filologiczne*, 54, 345–366.
- Rutkowska K. (2009). Język polski w rejonie orańskim. *Prace Filologiczne*, 56, 331–342.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (2017). Wybory tożsamościowe i językowe potomków ziemian z Litwy Kowieńskiej w świetle narracji biograficznych. W N. Kasperek, T. Zych, & M. Klempert, *Wielkie rody na ziemiach polsko-litewskich w XVI–XX wieku: Wielkie rody. Procesy* (ss. 289–303). Olsztyn: Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

- Smułkowa, E. (2000). Dwujęzyczność po białorusku: bilingwizm, dyglosja, czy coś innego? W E. Smułkowa & A. Engelking (Red.), *Język a tożsamość na pograniczu kultur* (ss. 90–100). Białystok: Katedra Kultury Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku. (*Prace Katedry Kultury Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku*, 1).
- Zielińska, A. (2013). *Mowa pogranicza: Studium o językach i tożsamościach w regionie lubuskim*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy. (*Język na Pograniczach*, 41).

Najnowsze badania nad językiem i tożsamością emigrantów litewskich

Recenzja

Emigrantai: kalba ir tapatybė (Emigranci: język i tożsamość),
monografia zbiorowa, redaktor naukowy Meilutė Ramonienė, Vilnius:
Vilniaus universiteto leidykla, 2015.

Streszczenie

W recenzji przedstawiono monografię zbiorową *Emigranci: język i tożsamość*, opracowaną przez zespół lituanistów pod kierunkiem profesor Uniwersytetu Wileńskiego, Meilutė Ramonienė. Monografia, wydana w Wilnie w 2015 roku, przedstawia wyniki badań prowadzonych w latach 2011–2013 nad sposobem funkcjonowania języka litewskiego na emigracji i ukazuje jego sytuację w wielu krajach w Ameryce Północnej, Ameryce Południowej, Australii czy Afryce, oraz w różnych krajach Europy Zachodniej (Wielkiej Brytanii, Niemczech, Norwegii, Danii, Hiszpanii, Francji, Luksemburgu, Włoszech in.). Badaniem nie została objęta tylko diaspora litewska, zamieszkująca kraje Europy Wschodniej. Podstawą opracowania jest ogromna baza empiryczna, którą stanowi 20 206 ankiet socjolingwistycznych (zawierających 66 pytań) oraz 177 wywiadów (bezpośrednich lub uzyskanych przy pomocy programu Skype).

Autorzy postawili sobie za cel zbadanie zachowań językowych oraz postaw tożsamościowych litewskich emigrantów, wytypowali też do analizy szereg zadań szczegółowych: ustalenie zakresu użycia języka litewskiego w różnych krajach świata, zgromadzenie danych o zasięgu jego funkcjonowania w poszczególnych sferach (domenach), rozpoznanie czynników decydujących o zachowaniu języka, opis związków pomiędzy językiem, tożsamością a walencją kulturową. Wszystkim tym zagadnieniom zostały poświęcone poszczególne części tej książki. Badacze litewscy wykorzystali bardzo nowoczesne ujęcia, inspirując się różnymi koncepcjami teoretycznymi zachodnich socjolingwistów.

Słowa kluczowe: emigracja; Litwa; język litewski; tożsamość etniczna; tożsamość kulturowa; socjolingwistyka; antropologia

The latest research on language and identity of Lithuanian emigrants

R e v i e w

Emigrantai: kalba ir tapatybė (Emigrants: Language and identity), collective monograph, academic editor Meilutė Ramonienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015.

Abstract

This review discusses the collective monograph *Emigrantai: kalba ir tapatybė* (Emigrants: Language and identity), authored by a team of Lithuanian Studies scholars led by Vilnius University professor Meilutė Ramonienė and published in Vilnius in 2015. The volume brings the results of studies on the functioning of the Lithuanian language among emigrants conducted in 2011–2013, and presents its situation in North and South America, Australia, Africa and different European countries (Great Britain, Germany, Norway, Denmark, Spain, France, Luxembourg, Italy and others). The study only excludes Lithuanian diaspora in Eastern European countries. The volume is based on a vast empirical base consisting of 20,206 sociolinguistic questionnaires (including 66 questions each) and 177 interviews (conducted in person or via Skype).

The authors set out to study the linguistic behaviour and identity background of Lithuanian emigrants, and pursue a number of particular objectives: to define the scope of Lithuanian language use in various countries of the world, to acquire the data about its functioning in different spheres, to identify factors which decide about its preservation, to describe the relations between language, identity and a sense of cultural belonging. All these issues are discussed in different chapters of the book. In their studies, Lithuanian researchers applied very modern approaches, inspired by various theoretical concepts of Western sociolinguistics.

Keywords: emigration; Lithuania; Lithuanian language; ethnic identity; cultural identity; sociolinguistics; anthropology

Dr Kristina Rutkowska, Professor at the Institute of Languages and Cultures of the Baltic Region, Vilnius University. Her research interests concern ethnolinguistics, dialectology and language history. She has been researching the Polish language in Lithuania for over twenty years and is the author of over eighty articles and several co-authored books devoted to various issues: problems of borderland identity, multiculturalism in language, Lithuanian and East Slavic interference in Polish, lexical Lithuanisms. Together with Virginija Vasiliauskienė, she prepared a critical edition of the bilingual Roman Catholic postil *Punkty kazań* (Sermons) by Konstanty Szyrwid. Her latest monograph „*Punkty kazań*” *Konstantego Szyrwida – zabytek piśmiennictwa litewskiego i polskiego z pierwszej połowy XVII wieku* (*Punkty kazań* (Sermons) by Konstantinas Sirvydas: A monument of Lithuanian and Polish writing from the first half of the seventeenth century, Vilnius: Institute of the Lithuanian Language, 2016) is focused on multilingualism in the diachronic aspect, discovering mutual language influences at various levels of the text.

Bibliography (selected): „*Punkty kazań*” *Konstantego Szyrwida – zabytek piśmiennictwa litewskiego i polskiego z pierwszej połowy XVII wieku* [*Punkty kazań* (Sermons) by Konstantinas Sirvydas: A monument of Lithuanian and Polish writing from the first half of the seventeenth century], Vilnius 2016; (with Marius Smetona and Irena Smetonienė), *Vertybės lietuvio pasaulėvaizdyje* [Values in the linguistic worldview of Lithuanians], Vilnius 2017; (with Janusz Rieger and Irena Masojć), *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie* [The vocabulary of dialectal Polish in Lithuania], Warszawa (Warsaw) 2016; O warstwach leksyki pochodzenia litewskiego na obszarze ignalińsko-jezioroskim [On the layers of lexis of Lithuanian origin in the Ignalina-Zarasai region], *Acta Baltico-Slavica* 38, Warszawa (Warsaw) 2014, 126–152.

Correspondence: Kristina Rutkowska, Institute of Languages and Cultures of the Baltic Region, Vilnius University, e-mail: kristina.rutkovska@gmail.com

Support of the work: The study was conducted at the author's own expense.

Competing interests: The author is a member of the Scientific Board of this journal.